

การบูรณาการพุทธวิธีกับนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมพลังอำนาจ
ผู้นำวิถีชีวิตใหม่เชิงสันติภาพ

Integrating Buddhist principles with innovative communication to
empower leaders in a new, peaceful way of life.

นพขวัญ นาคنوان¹

Nopkwan Naknuan¹

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี, ประเทศไทย

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Budhapanaya Sridhavaravati Buddhist College, Thailand

Corresponding Author E-mail: poideng28@gmail.com

Received 20 July 2025; Revised 20 September 2025; Accepted 13 December 2025

การบูรณาการพุทธวิธีกับนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมพลังอำนาจ ผู้นำวิถีชีวิตใหม่เชิงสันติภาพ

นพขวัญ นาคนวน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการพุทธวิธีเข้ากับนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ผู้นำในยุควิถีชีวิตใหม่ (New Normal) และเพื่อนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารที่เป็นฐานรากในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนภายในองค์กร จากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำในยุควิถีชีวิตใหม่ต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งจากความผันผวนของเทคโนโลยีและความแตกต่างระหว่างวัย การเสริมสร้างพลังอำนาจจึงต้องเปลี่ยนผ่านจากการใช้อำนาจสั่งการไปสู่การสร้างอำนาจร่วม โดยบูรณาการหลักพุทธสันติวิธี อันได้แก่ หลักสัมมาวาจา และกัลยาณมิตร เข้ากับแบบจำลองการสื่อสารสมัยใหม่ (SMCR Model) การใช้โยนิโสมนสิการในการถ่วงดุลข้อมูลข่าวสาร และการใช้สารณียธรรม 6 เป็นกลไกสร้างความสามัคคีในการทำงานทางไกล ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พุทธนวัตกรรมการสื่อสารช่วยยกระดับจิตวิญญาณของผู้นำให้มีความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และยึดมั่นในธรรมาธิปไตย ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังสามารถสร้างสันติภายใน ให้แก่บุคลากร อันนำไปสู่วัฒนธรรมองค์กรแห่งความสุขและสันติภาพเชิงรุกท่ามกลางสภาวะวิกฤต

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร; การเสริมสร้างพลังอำนาจ; ผู้นำวิถีชีวิตใหม่; พุทธสันติวิธี; ธรรมาธิปไตย

Integrating Buddhist principles with innovative communication to empower leaders in a new, peaceful way of life

Nopkwan Naknuan

Abstract

This academic article aims to explore the integration of Buddhist principles with innovative communication to empower leaders in the New Normal era and to present Buddhist communication innovations as a foundation for sustainable organizational peace. The study reveals that leadership in the New Normal faces challenges from technological volatility and generational differences. Empowerment must, therefore, transition from traditional command-and-control to shared power by integrating Buddhist peaceful means specifically Samma-Vaca (Right Speech) and Kalyanamitra (Good Friendship) with modern communication models (SMCR Model). This involves utilizing Yoniso-manasikara (Analytical Thinking) for information screening and Saraniyadhamma (Virtues of Fraternal Unity) as a mechanism for fostering solidarity in remote work environments. The findings indicate that Buddhist communication innovation elevates a leader's spiritual capacity, fostering empathy and adherence to Dhammadhipateyya (Supremacy of Righteousness). This integration not only enhances operational efficiency but also cultivates Inner Peace among personnel, leading to a proactive culture of happiness and sustainable peace amidst crises.

Keywords: Buddhist Communication Innovation; Empowerment; New Normal Leader; Buddhist Peaceful Means; Dhammadhipateyya

บทนำ

การสื่อสารเป็นรากฐานและกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้าใจและประสานความต้องการระหว่างบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคมไร้พรมแดนที่เต็มไปด้วยความผันผวน จากพัฒนาการทางเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ส่งผลให้เกิดการไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก องค์กรในยุควิถีชีวิตใหม่ (New Normal) จึงเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำในทุกระดับจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ จากการแข่งขันความสำเร็จเชิงวัตถุและการแข่งขัน สู่อการสร้างความร่วมมือและการพัฒนา คน โดยมีฐานคิดที่ว่าความสุขของบุคลากรคือตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร (Pryce-Jones & Lutterbie, 2010) ในบริบทขององค์กรภาครัฐ เช่น กระทรวงสาธารณสุข ได้มีการกำหนดทิศทางการยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนผ่านค่านิยมหลัก ประชาชนสุขภาพดี เจ้าหน้าที่มีความสุข ระบบสุขภาพยั่งยืน (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2562) แต่การจะนำนโยบายไปสู่การปฏิบัตินั้น ต้องอาศัยผู้นำที่มีทักษะการสื่อสารที่โดดเด่น โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤต เช่น การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่สร้างความกดดันและภาวะเหนื่อยล้าทางอารมณ์ให้แก่บุคลากรด้านหน้า ผู้นำจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสื่อสารเพื่อสร้างความมั่นใจ ความปลอดภัย และความหวัง ผ่านการแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และความโปร่งใส ซึ่งจะช่วยลดภาวะความเครียดสะสมและสัมพันธภาพเชิงลบที่เกิดขึ้นจากการทำงานในรูปแบบวิถีใหม่ (Hfocus, 2563)

นอกจากวิกฤตการณ์ภายนอกแล้ว ผู้นำยังต้องเผชิญกับความท้าทายภายในองค์กร คือความแตกต่างระหว่างวัย (Generation Differences) ที่อาจนำไปสู่ช่องว่างทางการสื่อสาร ความขัดแย้ง และพฤติกรรมก้าวร้าว หากขาดกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ (นิตยพล ภูตะโชติ, 2556) การสื่อสารของผู้นำจึงต้องทำหน้าที่เป็น สะพานเชื่อม เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) จึงกลายเป็นเครื่องมือที่ผู้นำยุคใหม่นำมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองจาก ผู้ใต้บังคับบัญชา ให้กลายเป็น เพื่อนร่วมงาน (Colleagues) ที่ร่วมสร้างสรรค์และกำหนดทิศทางองค์กร โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) และความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2564) เมื่อพิจารณาในมิติของพุทธศาสตร์ การสื่อสารเพื่อเสริมพลังอำนาจผู้นำในวิถีชีวิตใหม่สามารถบูรณาการเข้ากับ พุทธวิธี เพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนได้

โดยอาศัยหลักธรรมมาธิปไตยหรือการถือธรรมเป็นใหญ่ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2529) และการฝึกฝนวินัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) การนำพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมาใช้นั้น มิใช่เพียงการส่งข้อมูล แต่คือการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาและปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อให้ผู้นำสามารถจุดประกายพลังร่วมและสร้างสรรค์บรรยากาศการทำงานเชิงรุกที่เปี่ยมด้วยความเมตตาและสันติสุข (สมคิด สกฤตสถาปัตย์, 2562) บทความวิชาการฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาแนวทางการบูรณาการพุทธวิธีเข้ากับนวัตกรรมการสื่อสาร เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ผู้นำวิถีชีวิตใหม่ในฐานะผู้สร้างสรรค์สันติภาพเชิงรุกในสังคมปัจจุบัน

จากการสำรวจสถานการณ์และแนวคิดข้างต้น สรุปได้ว่าปัญหาเรื้อรังในการสื่อสารภายในองค์กร เช่น ความเหลื่อมล้ำ ระบบอุปถัมภ์ และการถูกปิดกั้นความคิดเห็น เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ระดับความสุขของบุคลากรลดน้อยลง (แพมมาลา วัฒนเสถียรสินธุ์, 2559) การนำนโยบายแบบบนลงล่าง มาใช้เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะขับเคลื่อนองค์กรท่ามกลางวิกฤตวิถีนวัตกรรมที่ต้องอาศัยความไว้วางใจและความสามัคคี ความจำเป็นในการศึกษาเรื่อง การบูรณาการพุทธวิธีกับนวัตกรรมสื่อสาร จึงมิใช่เพียงเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อสาร แต่คือการ สื่อสารจิตวิญญาณของผู้นำ ที่ต้องมีความเป็นมนุษย์ เข้าอกเข้าใจ และมีสมรรถนะในการเสริมพลังให้แก่ผู้อื่น ผู้นำที่ได้รับการเสริมพลังตามแนวทางพุทธศาสตร์จะสามารถใช้พลังอำนาจในทางสร้างสรรค์ เพื่อดึงศักยภาพของคนในองค์กรออกมาใช้อย่างเต็มที่ ท่ามกลางรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนไปสู่การทำงานทางไกล (Work from Home) ที่ความใกล้ชิดทางกายภาพลดลง แต่ความใกล้ชิดทางใจ และความเห็นอกเห็นใจต้องทวีความสำคัญมากขึ้น เพื่อสร้าง ความปกติใหม่ที่มีสันติภาพ ให้เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตใหม่

ในการศึกษากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อมุ่งสู่การเป็นผู้นำวิถีชีวิตใหม่ จำเป็นต้องทำความเข้าใจรากฐานของแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งครอบคลุมทั้งมิติด้านพฤติกรรมศาสตร์ตามแนวทางตะวันตก และมิติด้านจริยธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างบรรทัดฐานของผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนสันติภาพได้อย่างยั่งยืน

นิยามและมิติของผู้นำ และภาวะผู้นำ

คำว่า ผู้นำ ในบริบทวิชาการมีการวิเคราะห์ผ่าน 2 มิติหลัก คือ มิติตัวบุคคล (Leader) ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีอำนาจ อิทธิพล หรือความสามารถในการจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานตามแนวคิดหรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (ภิญโญ สาร, 2526) และมิติของกระบวนการหรือ ภาวะผู้นำ (Leadership) ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เกิดขึ้นในปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อประสานประโยชน์และนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (ยงยุทธ เกษสาคร, 2533)

ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549) ได้ให้มุมมองที่ลุ่มลึกว่า ภาวะผู้นำมิใช่เพียงเรื่องของอำนาจสั่งการ แต่คือการประกอบด้วยสติปัญญา ความดีงาม และความสามารถในการ ประสานคน และ พาคนไปสู่จุดหมายที่ดีงาม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นผู้นำเชิงสันติภาพในยุควิถีชีวิตใหม่

ประเภทและรูปแบบของผู้นำ

การจำแนกประเภทของผู้นำสามารถพิจารณาได้จากที่มาและลักษณะการใช้อำนาจ โดยหากพิจารณาจากที่มา ผู้นำอาจเกิดจาก ผู้นำตามธรรมชาติ ที่มีจิตอาสาและโดดเด่นด้วยความสามารถเฉพาะตัว หรือ ผู้นำทางการ ที่มาจากการแต่งตั้งคัดสรร (เนตร์พัฒนา ยาวีราช, 2549) อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามลักษณะการใช้อำนาจในการตัดสินใจ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่

รูปแบบที่ 1 ผู้นำแบบเผด็จการ เน้นการใช้อำนาจเด็ดขาดและการสั่งการจากส่วนกลาง

รูปแบบที่ 2 ผู้นำแบบประชาธิปไตย ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ร่วมงาน

รูปแบบที่ 3 ผู้นำแบบเสรีนิยม มอบอิสระในการตัดสินใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเต็มที่

คุณสมบัติของผู้นำ การบูรณาการแนวคิดตะวันตกและพุทธสันติวิธี

การจะเป็นผู้นำที่สามารถเสริมสร้างพลังอำนาจในวิถีชีวิตใหม่ได้นั้น ต้องมีการประยุกต์คุณสมบัติจากสองกระแสหลัก คือ

1) คุณสมบัติเชิงพฤตินิยมศาสตร์ (Western Perspective) ทีด (Ordway Tead, อ้างถึงใน ณรงค์ สีนสวัสดิ์, 2521) ระบุว่าผู้นำต้องมี พลังกายและพลังประสาท ที่เข้มแข็ง มีความกระตือรือร้น เป็นมิตร และมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด (Intelligence) ที่สำคัญคือต้องมี วิสัยทัศน์ และความกล้าในการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจน

2) คุณสมบัติเชิงพุทธศาสตร์ (Buddhist Perspective) พระพุทธศาสนาได้วางกรอบคุณสมบัติผู้นำผ่านหลักธรรมในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (2539) ซึ่งประกอบด้วยหลัก 6 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 ขมา ความอดทนอดกลั้นและใจหนักแน่นต่ออคติ

ประการที่ 2 ชาคริยะ ความตื่นตัวเท่าทันสถานการณ์ ไม่ประมาท

ประการที่ 3 อุภูฐานะ ความขยันหมั่นเพียร

ประการที่ 4 สังวิภาคะ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการสื่อสารประสานงาน

ประการที่ 5 ทया ความเมตตาและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น

ประการที่ 6 อิกขนา การรู้จักพิจารณา ตรวจสอบรายงานด้วยปัญญา

การเป็นผู้นำที่ดียังต้องมี โยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างถูกวิธี เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนในยุค New Normal ได้อย่างเท่าทัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

สรุปจากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตใหม่ มิได้หมายถึงผู้ที่มีเพียงอำนาจตามโครงสร้างการบริหารเท่านั้น แต่ต้องเป็นบุคคลที่เปี่ยมด้วย พลังแห่งการตื่นรู้ และมีทักษะในการใช้ นวัตกรรมสื่อสาร เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ ผู้นำในนิยามนี้ต้องเป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่นทางความคิด พร้อมรับมือกับภาวะวิกฤตด้วยความอดทน (ขมา) และความเพียร (อุภูฐานะ) หัวใจสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจ คือการเปลี่ยนผ่านจากผู้นำที่ใช้อำนาจสั่งการ ไปสู่ผู้นำที่ใช้ อำนาจจรรวม โดยใช้การสื่อสารอย่างสันติและหลักธรรมเป็นเครื่องมือ ผู้นำตามแนวทางพุทธสันติวิธีจะมุ่งเน้นการสร้าง สันติภายใน เพื่อเป็นรากฐานสู่การสร้าง สันติภาพภายนอก ในองค์กรและสังคม โดยไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม 8 (ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์) ซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจในวิถีชีวิตใหม่เป็นไปอย่างเที่ยงธรรม

นวัตกรรมการสื่อสารอย่างสันติ

แนวคิดพื้นฐานและมิติของการสื่อสาร

1) นิยามและความสำคัญของการสื่อสาร การสื่อสาร (Communication) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน Communis ซึ่งหมายถึงการหาร่วมกัน หรือการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ และความรู้สึก เพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (สุปรیتی สุวรรณบุรณ์, 2564) โดยการสื่อสารทำหน้าที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ช่วยสร้างสัมพันธภาพทางสังคม สะท้อนวัฒนธรรม และเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของคนในชาติ

2) หลักการสื่อสารที่มีประสิทธิผล การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลได้นั้น ต้องอาศัยความเข้าใจในจิตวิทยาการรับรู้และบริบทแวดล้อมของผู้รับสาร โดยเฉพาะ กรอบแห่งการอ้างอิง (Frame of Reference) ซึ่งครอบคลุมถึงประสบการณ์ ภูมิหลัง และค่านิยมที่แตกต่างกัน (Gamble & Gamble, 2010) หากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีกรอบอ้างอิงที่ใกล้เคียงกัน จะช่วยให้การสื่อสารราบรื่นและลดความขัดแย้งได้ นอกจากนี้ ทักษะการสังเกต ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) ยังเป็นช่องทางสำคัญในการประเมินผลว่าการสื่อสารนั้นบรรลุวัตถุประสงค์เชิงสันติภาพหรือไม่

3) อุปสรรคในการสื่อสาร ความล้มเหลวของการสื่อสารมักเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ผู้ส่งสารขาดทักษะในการวิเคราะห์ผู้รับ สารมีความคลุมเครือหรือใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม ตลอดจนทัศนคติเชิงลบต่อกัน (นิติพล ภูตะโชติ, 2556) อุปสรรคเหล่านี้เปรียบเสมือน มลพิษทางการสื่อสาร ที่ขัดขวางการเสริมสร้างพลังอำนาจและสันติภาพในองค์กร

รูปแบบจำลองการสื่อสาร SMCR ของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

เพื่อให้เห็นภาพโครงสร้างของนวัตกรรมการสื่อสาร บทความนี้ได้ประยุกต์ใช้แบบจำลอง SMCR Model ของ เดวิด เค. เบอร์โล (Berlo, 1960) ซึ่งเน้นย้ำปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสารผ่าน 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

S (Source) ผู้ส่งสารต้องมีทักษะการสื่อสาร ทัศนคติที่ดี มีความรู้ในเนื้อหา และเข้าใจในระบบสังคมและวัฒนธรรม

M (Message) สารต้องมีการเข้ารหัส (Encoding) ที่ชัดเจน มีเนื้อหาและโครงสร้างที่เหมาะสม รวมถึงการใช้สัญลักษณ์ที่สื่อถึงความสันติ

C (Channel) ช่องทางในการสื่อสารผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสถานการณ์

R (Receiver) ผู้รับสารต้องมีทักษะการถอดรหัส (Decoding) และมีพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสารที่ได้รับ

การบูรณาการสู่การสื่อสารอย่างสันติ จากการศึกษาแบบ SMCR พบว่า การสื่อสารอย่างสันติ ในวิถีชีวิตใหม่นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ คุณภาพของสาร และ เจตนาของผู้ส่งสาร เป็นสำคัญ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องมีทักษะการสื่อสารที่ปราศจากความรุนแรง โดย ต้องลดละอคติและอุปสรรคทางการสื่อสารที่เกิดจากทัศนคติเชิงลบ m ในเชิงบูรณาการ การสื่อสารอย่างสันติ ตามรูปแบบของเบอร์โกล จะสมบูรณ์ได้ต้องอาศัยหลักการ ฟังอย่าง และการพิจารณา บริบท อย่างรอบด้าน ซึ่ง สอดคล้องกับความสำคัญของการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการสนทนา เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ ของ สมาชิกในกลุ่ม การสื่อสารจึงมิใช่เพียงการออกคำสั่ง แต่คือกระบวนการทางปัญญาที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และ เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแห่งสันติภาพ

การเสริมสร้างพลังอำนาจและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การเสริมสร้างพลังอำนาจถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนศักยภาพของผู้นำในวิถีชีวิตใหม่ โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องการการตัดสินใจที่ฉับไวและการสร้างสรรค์นวัตกรรม สันติภาพจะเกิดขึ้นได้ยากหาก ผู้นำขาดพลังอำนาจในการจัดการตนเองและองค์กร ดังนั้น การทำความเข้าใจรากฐานและแหล่งที่มาของพลัง อำนาจจึงเป็นสิ่งจำเป็น การเสริมสร้างพลังอำนาจ มีนัยสำคัญ 2 ประการตามนิยามของพจนานุกรมเว็บสเตอร์ (Webster's Encyclopedic, 1994) คือ หนึ่ง หมายถึงการมอบหมายอำนาจหน้าที่เพื่อให้บุคคลมีสิทธิมี อิทธิพลในการจูงใจผู้อื่นภายใต้ขอบเขตที่กำหนด และสอง หมายถึงการส่งเสริมศักยภาพเพื่อให้บุคคลสามารถ กระทำสิ่งที่สอดคล้องกับความสามารถของตน หรือทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในเชิงสังคมวิทยา เปาโล แฟร์ (Freire, 1970) ผู้บุกเบิกแนวคิดนี้ มองว่าการเสริมพลังคือ กระบวนการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ โดยมุ่งเน้นให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้และมีอำนาจในการกำหนด ชะตาชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของซิมเมอร์แมน (Zimmerman & Rappaport, 1988) ที่ระบุว่า การเสริมพลังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทักษะการตัดสินใจและการทำงานร่วมกันในระดับองค์กรผ่านการมีส่วนร่วม

ประเภทของพลังอำนาจผู้นำ

แหล่งที่มาของพลังอำนาจที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ตาม แนวคิดของเชอร์เมอร์ฮอร์นและคณะ (Schermerhorn, Hunt & Osborn, 1997) ดังนี้

พลังอำนาจจากตำแหน่งหน้าที่ (Position Power) เป็นอำนาจทางการที่มาพร้อมกับสถานะใน องค์กร ประกอบด้วย อำนาจการให้รางวัล (Reward Power) อำนาจการบังคับหรือลงโทษ (Coercive Power) และอำนาจตามกฎหมายหรือหน้าที่ (Legitimate Power) (French & Raven, 1962 อ้างถึงใน พิมพ์ ศิริ ตั้งคุณศิริ และวาสิตา บุญสาธิต, 2561)

พลังอำนาจจากคุณลักษณะบุคคล (Personal Power) เป็นพลังที่เกิดจากศรัทธาและ ความสามารถเฉพาะตัว ประกอบด้วย อำนาจจากความเชี่ยวชาญ (Expert Power) และอำนาจจากการอ้างอิง (Referent Power) ซึ่งเป็นอำนาจที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความยกย่องและนับถือจากตัวตนของผู้นำเอง

ลักษณะและกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจภายใน

ธรรมชาติของการเสริมสร้างพลังอำนาจมีรากฐานมาจาก แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างตัวบุคคลและหน้าที่การงาน โดยครอบคลุม 4 มิติสำคัญ (Thomas & Velthouse, 1990 อ้างถึงใน สุขวัชร เทพปิ่น และศศิธรดา แผงไทย, 2563) ได้แก่

มิติด้านความหมาย การทำให้ผู้นำเห็นคุณค่าและเป้าหมายที่แท้จริงของงาน

มิติด้านสมรรถภาพ การสร้างความเชื่อมั่นในทักษะและความสามารถของตนเอง

มิติด้านการกำหนดตนเอง การให้อิสระในการคิดริเริ่มและเลือกทางเลือกในการปฏิบัติงาน

มิติด้านผลกระทบ การเปิดโอกาสให้บุคคลมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์และผลลัพธ์ขององค์กร

สรุปจากการทบทวนแนวคิดข้างต้น สรุปได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจ มิใช่เพียงการถ่ายโอนอำนาจสั่งการจากเบื้องบนสู่เบื้องล่างเท่านั้น แต่คือการ ติดตามหาทางปัญญา และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน ผู้นำที่ได้รับเสริมพลังจะมีทัศนคติเชิงบวก มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และกล้าที่จะใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาอย่างสันติ ในบริบทพุทธสันติวิธี การเสริมสร้างพลังอำนาจสอดคล้องกับการสร้าง อธิปไตย 3 โดยเฉพาะการเน้น ธรรมาธิปไตย หรือการถือเอาความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ มากกว่าการยึดติดในอำนาจตำแหน่งหน้าที่ เพียงอย่างเดียว ผู้นำที่ได้รับการเสริมพลังอย่างถูกต้องจะสามารถเปลี่ยนจากผู้ใช้อำนาจบังคับ ไปสู่การเป็นผู้หน้าที่ใช้ พลังแห่งบารมี และ ความเชี่ยวชาญ เพื่อสร้างความร่วมมือ นอกจากนี้ การเสริมพลังในยุควิถีชีวิตใหม่ยังต้องเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการตนเองและองค์กรท่ามกลางวิกฤตได้อย่างมีความสุข ผลลัพธ์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจจึงสะท้อนออกมาในรูปของ ประสิทธิภาพ และ ความสงบสุข ในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของนวัตกรรมสื่อสารเชิงสันติ

พุทธสันติวิธีสื่อสาร

ในบริบทของสังคมวิถีชีวิตใหม่ ที่เต็มไปด้วยความผันผวนและความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง นวัตกรรมสื่อสาร มิได้จำกัดเพียงแค่การใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีที่ทันสมัยเท่านั้น แต่หัวใจสำคัญคือกระบวนการสื่อสารที่สามารถสร้างสันติภาพภายในและนำไปสู่สัมพันธภาพที่ยั่งยืน พุทธสันติวิธีสื่อสาร จึงเป็นแนวทางเชิงบูรณาการที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐานรากในการพัฒนามนุษย์และการบริหารจัดการองค์กร เพื่อเปลี่ยนผ่านอำนาจสั่งการไปสู่พลังแห่งเมตตาธรรม

1. พุทธสันติวิธีผ่านหลักสัมมาวาจาและกัลยาณมิตร

หัวใจของการสื่อสารเชิงพุทธเริ่มต้นที่ สัมมาวาจา หรือการเจรจาชอบ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในมรรคมงคล 8 การสื่อสารที่จะสร้างสันติภาพได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์คุณ 5 ประการ คือ สื่อสารด้วยความสัตย์จริง (สัจจะ), สื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพ (ปิยวาจา), สื่อสารสิ่งที่เกิดประโยชน์ (อัตถะ), สื่อสาร

ด้วยจิตเมตตา (เมตตาจิต) และสื่อสารให้ถูกกาลเทศะ (กาลัญญู) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อผู้นำหลักสัมมาวาจามาใช้ในการบริหาร จะช่วยลดกำแพงแห่งอคติและสร้างสภาวะ กัลยาณมิตร ภายในองค์กร การสื่อสารในลักษณะนี้มีไว้ไม่เพียงการส่งสารแบบทางเดียว แต่เป็นการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และการรับฟังอย่าง สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการสนทนาเพื่อให้บุคลากรกล้าที่จะสะท้อนปัญหา และข้อเสนอแนะอย่างอิสระ

2. สารณียธรรม 6 กลไกการสร้างความสัมพันธ์และพลังร่วม

ในยุคที่การทำงานแบบ Work from Home ทำให้ความใกล้ชิดทางกายภาพลดลง ผู้นำจำเป็นต้องใช้หลัก สารณียธรรม 6 มาเป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการเพื่อประสานความสัมพันธ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ประกอบด้วย

เมตตากายกรรม การช่วยเหลือเกื้อกูลกันผ่านการกระทำ

เมตตาวจีกรรม การสื่อสารที่เปี่ยมด้วยความหวังดีและให้กำลังใจ

เมตตามโนกรรม การมีทัศนคติเชิงบวกต่อเพื่อนร่วมงาน

สาธารณโภคี การแบ่งปันทรัพยากรและโอกาสอย่างทั่วถึง

ศีลสามัญญตา การปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบวินัยและหลักจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ทวิญญูสามัญญตา การเปิดใจกว้างเพื่อปรับจูนวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน

การสื่อสารตามหลักสารณียธรรมนี้เป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังอำนาจ เพราะช่วยเปลี่ยนความหวาดระแวงให้เป็นความไว้วางใจ และเปลี่ยนการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายให้กลายเป็นพลังแห่งความสัมพันธ์

3. โยนิโสมนสิการ นวัตกรรมทางปัญญาท่ามกลางวิกฤตข้อมูลข่าวสาร

ผู้นำในวิถีชีวิตใหม่ต้องเผชิญกับภาวะข้อมูลล้นหลาม และข่าวลวงที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง พุทธสันติวิธีจึงเน้นการสื่อสารที่ควบคู่ไปกับ โยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างแยบคายและถูกวิธี ผู้นำต้องไม่เพียงทางผ่านของสาร แต่ต้องเป็น ผู้กลั่นกรองสาร โดยใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัยอย่างรอบด้าน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) การสื่อสารที่ผ่านการกลั่นกรองด้วยปัญญาจะช่วยระงับความขัดแย้งเชิงอารมณ์ และเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

จากการสังเคราะห์พุทธสันติวิธีสื่อสารข้างต้น สรุปได้ว่าการจะสร้างผู้นำวิถีชีวิตใหม่ที่เปี่ยมด้วยพลังอำนาจเชิงสันติภาพ ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารที่บูรณาการทั้ง ศาสตร์ (นวัตกรรมเทคโนโลยี) และ ศิลป์ (พุทธจริยธรรม) เข้าด้วยกัน พุทธสันติวิธีมิได้ปฏิเสธความก้าวหน้าของสื่อสมัยใหม่ แต่ใช้สื่อเหล่านั้นเป็นช่องทางในการขยายผลแห่งเมตตาธรรมและการเรียนรู้ ผู้นำที่ใช้พุทธสันติวิธีจะสื่อสารเพื่อ ลดอำนาจตัวตน (Ego) และ เพิ่มพลังแห่งกลุ่ม (Synergy) โดยยึดหลักธรรมาธิปไตยที่ใช้ความถูกต้องเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2529) ผลลัพธ์ที่ได้คือนวัตกรรมสื่อสารที่ไม่เพียงแต่สัมฤทธิ์ผลใน

เชิงงาน แต่ยังมีอิทธิพลในเชิงคน สร้างองค์กรแห่งความสุขที่บุคลากรมีความเชื่อมั่น มีพลังใจ และพร้อมเผชิญกับสถานการณ์วิกฤตด้วยสติและปัญญา สันติภาพที่เกิดจากการสื่อสารเช่นนี้จึงเป็นสันติภาพที่ยั่งยืนและเข้มแข็งจากภายในสู่ภายนอก

การบูรณาการพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมพลังผู้นำ

กระบวนการบูรณาการพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมิใช่เพียงการนำหลักธรรมมาวางคู่กับเทคโนโลยี แต่คือการสร้าง นิเวศแห่งการสื่อสารใหม่ ที่มุ่งเน้นการยกระดับจิตวิญญาณของผู้นำให้เท่าทันต่อวิกฤตการณ์และความเปลี่ยนแปลง โดยสามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1. การบูรณาการในระดับปัจเจกบุคคล การสร้างผู้นำแห่งสติ

จุดเริ่มต้นของการเสริมพลังอำนาจคือการสร้าง อำนาจภายใน ผู้นำต้องประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสารกับตนเองด้วยหลัก โยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกิดการรู้เท่าทันอารมณ์และความคิดท่ามกลางความผันผวน การบูรณาการนี้ช่วยให้ผู้นำเปลี่ยนจาก ผู้นำที่ตอบโต้ด้วยอารมณ์ เป็น ผู้นำที่ตอบสนองด้วยสติ ซึ่งเป็นฐานรากสำคัญของการสื่อสารอย่างสันติในภาวะวิกฤต เมื่อผู้นำมีสันติภาพภายใน การสื่อสารที่ส่งผ่านไปยังบุคลากรย่อมเปี่ยมด้วยความมั่นคง ความชัดเจน และความเมตตา ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและพลังศรัทธาในกลุ่มเพื่อนร่วมงาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

2. การบูรณาการในระดับกระบวนการ นวัตกรรมการสื่อสารเชิงสันติภาพ

ในยุควิถีชีวิตใหม่ที่ต้องสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นหลัก ผู้นำต้องบูรณาการหลัก สัมมาวาจา และ สังคหวัตถุ 4 เข้ากับเทคโนโลยีการสื่อสาร เพื่อลดช่องว่างและความห่างเหินจากการทำงานทางไกล (Work from Home) นวัตกรรมเชิงปฏิบัติ การสร้างพื้นที่ สนทนาสนทนออนไลน์ ที่ยึดหลักปิยวาจาและการฟังอย่าง แทนที่การสั่งการแบบบนลงล่าง การเสริมพลัง ผู้นำใช้การสื่อสารเพื่อ การสงเคราะห์ (การช่วยเหลือและให้คำแนะนำ) มากกว่า การควบคุม ซึ่งจะช่วยกระตุ้นแรงจูงใจภายใน ทำให้บุคลากรสัมผัสได้ถึงความเอื้ออาทร (ทยา) และความยุติธรรม ป้องกันความขัดแย้งและภาวะเหนื่อยล้าทางจิตใจของบุคลากรสาธารณสุขได้เป็นอย่างดี (สุขวัชร เทพปิน และศศิธรดา แพงไทย, 2563)

3. การบูรณาการในระดับองค์กร ธรรมธรรมาธิปไตยสู่วัฒนธรรมสันติสุข

การบูรณาการขั้นสูงสุดคือการนำหลัก ธรรมธรรมาธิปไตย (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2529) มาสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดถือความถูกต้องและเป้าหมายส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ผู้นำจะสื่อสารเพื่อกระจายอำนาจ ผ่านหลัก สารณียธรรม 6 โดยเฉพาะมิติของ ทิฏฐิสามัญญตา หรือการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน นวัตกรรมนี้จะเปลี่ยนองค์กรจาก โครงสร้างแบบลำดับชั้น สู่ โครงสร้างแบบเครือข่ายความร่วมมือ ที่ทุกคนรู้สึกว่าเป็นส่วนร่วมและมีพลังอำนาจในการขับเคลื่อนนโยบาย ทำให้ระบบสุขภาพยั่งยืนและบุคลากรมีความสุข

บทสรุป

การบูรณาการพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ผู้นำในยุควิถีชีวิตใหม่ ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรท่ามกลางวิกฤตและความผันผวนของโลกปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา จากการศึกษาพบว่าภาวะผู้นำที่แท้จริงมิได้สถิตอยู่เพียงในอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ แต่เกิดจาก พลังแห่งการตื่นรู้ และทักษะในการใช้ นวัตกรรมการสื่อสารอย่างสันติ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและเชื่อมความแตกต่างหลากหลายเข้าด้วยกัน การเปลี่ยนผ่านกระบวนการทัศนจากการใช้อำนาจสั่งการ ไปสู่การสร้างอำนาจร่วม ผ่านกลไกการเสริมสร้างพลังอำนาจในมิติด้านความหมาย สมรรถภาพ การกำหนดตนเอง และผลกระทบ จะช่วยกระตุ้นแรงจูงใจภายในของบุคลากรให้ก้าวข้ามจากสถานะผู้ใต้บังคับบัญชาสู่การเป็นเพื่อนร่วมงานที่พร้อมร่วมสร้างสรรค์องค์กร เมื่อผู้นำสามารถบูรณาการหลักพุทธสันติวิธี อันประกอบด้วย สัมมาวาจา และการสร้างพื้นที่กัลยาณมิตร เข้ากับรูปแบบจำลองการสื่อสารสมัยใหม่ จะส่งผลให้การสื่อสารนั้นก้าวข้ามเพียงการส่งข้อมูลข่าวสาร ไปสู่การสื่อสาร จิตวิญญาณ ที่เปี่ยมด้วยความเห็นอกเห็นใจและความโปร่งใส โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤตที่บุคลากรต้องการความมั่นคงทางอารมณ์ การนำหลักสารณียธรรม 6 มาประยุกต์ใช้ในการสร้างความร่วมมือและการแบ่งปัน ควบคู่กับการใช้โยนิโสมนสิการในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร จะช่วยลดอคติและมลพิษทางการสื่อสารที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัยหรือช่องว่างจากการทำงานระยะไกลได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้น การยึดถือหลักธรรมาธิปไตยหรือการถือความถูกต้องตั้งงามเป็นใหญ่ จะช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการองค์กรด้วยความเที่ยงธรรม สร้างนิเวศแห่งการสื่อสารที่เอื้อต่อการแสดงศักยภาพอย่างอิสระและเท่าเทียม ดังนั้น พุทธนวัตกรรมการสื่อสารจึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นกระบวนการทางปัญญาที่หลอมรวม ศาสตร์ แห่งนวัตกรรมและ ศิลป์ แห่งจริยธรรมเข้าด้วยกัน เพื่อเปลี่ยนความโดดเดี่ยวในโลกดิจิทัลให้กลายเป็นความใกล้ชิดทางใจ ผลลัพธ์ที่ได้จึงมิใช่เพียงแค่ความสำเร็จเชิงวัตถุหรือประสิทธิผลของงานตามเป้าหมายยุทธศาสตร์เท่านั้น แต่คือการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนเริ่มต้นจากสันติภายในของผู้นำที่แผ่ขยายไปสู่วัฒนธรรมองค์กรแห่งความสุข ซึ่งเป็นการพัฒนาสังคมมนุษย์ในวิถีชีวิตใหม่

องค์ความรู้

พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร (Buddhist Communication Innovation) คือการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้งและสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กร โดยมีรายละเอียด 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

ภาพที่ 1 พุทธนวัตกรรมการสื่อสารจัดการความขัดแย้งและสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กร

P - Personal Peace เริ่มต้นจากการสร้างรากฐานที่มั่นคงภายในตัวผู้นำผ่านการใช้ โยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างแบบคาย เพื่อกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารและอารมณ์ท่ามกลางวิกฤตวิถิใหม่ ผู้นำที่ฝึกฝนตนเองให้มีความสงบทางจิตใจจะไม่หวั่นไหวต่อแรงกดดันภายนอก ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์และการตัดสินใจที่เที่ยงธรรม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการสร้างความเชื่อมั่นและเป็นศูนย์รวมจิตใจให้แก่บุคลากรในองค์กร

P - Peaceful Communication ขยายผลจากความสงบภายในสู่ทักษะการสื่อสารเชิงนวัตกรรม โดยยึดหลัก สัมมาวาจา และการฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นเครื่องมือสร้างสัมพันธภาพ การสื่อสารในมิตินี้มีใช้เพียงการส่งสารผ่านเทคโนโลยีที่รวดเร็ว แต่คือการเลือกใช้ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ ถูกกาลเทศะ และเปี่ยมด้วยเมตตา เพื่อลดช่องว่างความเข้าใจผิดและกำจัดอุปสรรคที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างวัยหรือรูปแบบการทำงานแบบทางไกล นำไปสู่บรรยากาศการทำงานที่โปร่งใสและสันติ

P - Power with People นำไปสู่การขับเคลื่อนองค์กรด้วยการเปลี่ยนจากอำนาจสั่งการเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจร่วมผ่านหลัก สารณียธรรม 6 เพื่อตักศักยภาพและแรงจูงใจภายในของเพื่อนร่วมงานออกมา ผู้นำจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่สร้างวัฒนธรรมแห่งการแบ่งปันและมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ทำให้บุคลากรเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จและมีพลังใจในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้องค์กรกลายเป็นพื้นที่แห่งความสุขที่มีประสิทธิภาพและสามารถบรรลุเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กมล ฉายาวัดนะ. (2554). *บริหารคนและงานด้วยวิธีการของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ พิมพ์ดีการพิมพ์.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. (2521). *สังคมกับการปกครอง*. กรุงเทพฯ แพร่พิทยา.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2549). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสศึกษาการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ บุ๊คไทม์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). *วินัย เรื่องใหญ่กว่าที่คิด*. กรุงเทพฯ มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ ผลิติมม์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2529). *ธรรมาธิปไตย*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- ภิญโญ สาร. (2526). *หลักการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ ครูสภา.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2533). *ภาวะผู้นำและการจูงใจ*. กรุงเทพฯ ป. สัมพันธ์พานิช.
- นิติพล ภูตะโชติ. (2556). *พฤติกรรมองค์กร ปัญหาของการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- สุปรีย์ สุวรรณบุรณ์.(1 กรกฎาคม 2568). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. <https://sites.google.com/site/thaicommunication83/bth-thi-1-kar-suxsar>

วารสาร

บาลีเถรวาทปริทรรศน์

Pāli-Theravāda Review Journal (PTRJ) ISSN : 3088-3148 (Online)

- Berlo, D. K. (1960). *The Process of Communication An Introduction to Theory and Practice*.
New York Holt, Rinehart and Winston.
- Gamble, T. K., & Gamble, M. (2010). *Communication Works* (10th ed.). New York McGraw-Hill.